

ԷՏԱՌՆ ՌՈՍԹԱՆ

Լ ՐԱԳԻՐՆ ԵՐՈՒՄ ԺԵՂ զարդիս շատ կը խօսուի էտմոն Ռոսթանի վրայ որ փարիզ կը ծափահարուի ինչո՞ւ անուանի եղաւ, ժողովրդական Պատասխանը պէտք է սպասել ամէն անոցմէ որ զինք կը կարգան կամ իրեն կ'ունկնորեն Ռոսթան սկսաւ և եղաւ. Յամին 1897 Սիրսոն տուաւ, 1903 ընտրուեցաւ ակադեմական, հիմայ իր Շտերբլիքը կը խաղցուի Ռոսթան մեծ թատերագիր մըն է:

Իր գործունէութիւնը ամուլ չէ: Սիրաւ նոյն միլիոն մը գանձեց, մէկ միլիոնէ աւելի կը յուսայ գանձել Շանթըրէէն: Ինք իր արուեստովը կ'ապրի, և իր արուեստն է գրել թատրոնի համար. Տաշանդը իր ապրանքն է. զայն կը վաճառէ, անով շահագիտութիւններ կ'ընէ, ինչպէս շահագիտութիւններ կ'ընեն մետաղով և քարիզով:

Հիները գիտութիւնը, իմաստութիւնը շատ անգամ ոսկիի հետ համեմատած են: Ռոսթան հաւատք ունի այս բաղդատութեան վրայ: Ինք չի նմանի այն մարգարէներուն՝ որ առանց ունկնդրի ալ կը խօսին: Երբ Բորէնի մը իր տողերը արտասանել պիտի տայ, կ'ուզէ որ թատրոնին ամբողջ տախտը, օթեակները և վերնատունը լեցուն ըլլան, աւելի փառաւորապէս լեցուն քան Սէնը: Իւրաքանչիւր ունկնդիր պէտք է որ վճարէ: Վճարքը նշան մըն է որ կարեւորութիւն կը տրուի իր աշխատութեան և ուշադրութեամբ պիտի լսուի: Եւ եթէ իր գրուածներուն մէջ իմաստութիւն մը կամ վայելք մ'ալ կայ, իրենց ազդեցութիւնը կը գործեն:

Շահագիտութիւնը գտնել տուած է Ռոսթանի արուեստի ձեւ մըն ալ: Կը փնտռէ՝ որչափ կարելի է՝ հաճոյ ըլլալ ամենուն և իր շրջապատը ամենուն: Գոհացնել ամբողջը. բայց ինչ է արդէն ամբողջը. անգիտակից հիւանդ մը, որուն աւելի երեւակայութիւնը պէտք է պատրել և պարարել, քան ճաշակը կրթիլ և դատաս-

տանը զօրացնել: Ասոր համալ ալ Ռոսթան ուշադրութեան կ'առնէ հանգամանքները, իր մտքին կու տայ այն ձեւը որ պահանջն է վայրկեանին տրամադրութեանց: Ներքսապէս միշտ նոյնն է. բանուածքը կը փոխէ. և յաջողիլ կը փնտռէ մանաւանդ՝ այս կամ այն ձեւին տակ: Բայց ամենէն ծափահարութիւններ յափշտակելու համար՝ պէտք է ճանչնալ իւրաքանչիւրին զգացումը որուն կ'ապծ է, և զայն շուիլ: Տեսնել և շարքել: Ունենալ ընդհանրականութիւն և անհատականութիւն:

Մենք հայերս համոզուած ենք՝ որ անհատականութիւն սիրող ժողովուրդ մըն ենք: Ասիկայ հիմաւորան հոսանքն ալ է քաղաքակրթութեան բոլոր ձեւերուն մէջ, կեանքի, արուեստի, գիտութեան, զբաղանդութեան:

Ժամանակաւ արուեստին մէջ երկրաչափական քանի մը գիծեր գտնուած կամ ընտրուած էին որուն համեմատ կը շինէին իրենց բնակարանները և կը հագուէին: Եւ քանի մը տրեղ զաղափարներ կային որ ամէն դպրոցներու մէջ կը կրկնուէին: Հիմակուան արուեստը բոլոր գիծերը կ'ենթադրէ, ամենէն աներկրաչափներն անգամ: Տուններ և զլխարկներ կը կառուցուին ամէն ճարտարապետութեամբ, ինչպէս կը մտածուի ամէն ձեւերով: Միուրթիւնը պահող միակ հոսանքը ազատութեան ծաւալականութիւնն է այնքան որ քան որ ուրիշինը չի չափաւորեր:

Ընդհանրականութիւնն ու անհատականութիւնը միացնելու համար. ուրիշ բան պէտք չէ ընել՝ բայց եթէ իր անձը բացատրել, Ռոսթան Շանթըրէէն է, Լուիւնն է, Սիրանօն է: Իր թատերախաղերը ընդգրկող տեսարաններով կը բացուին: Պարահանդէս մը, ներկայացում մը, բակ մը, ազատ մուտքով տեղ մը ուր ամէն դասակարգէ անձինք կրնան իրարու հանդիպիլ: Ասոր համար ալ իր բեմին վրայ շատ անձինք միանգամայն հանդէս կու գան: Բազմութեան այս ազմուկին մէջ ինք կը դիտէ՝ թէ որոնք աւելի հասարակաց ուշադրութիւնը կը գրաւեն, որոնց

ուրիշները տեղիք կու տան առանց գկծե-
լու: Չանոնք ձեռք կ'առնէ, անոնք իր
անձնաւորութիւնները կ'ըլլան: Այսպէս
ընտրուած՝ նուազ երկիւղ ունի մնացած-
ները շրտուցանելու: Ասոնք հասարակաց
ուշադրութիւնը գրաւած են արդէն: Խորը
մնացածներէն իւրաքանչիւրն իր մտածու-
թիւնն և ոգին կը տեսնէ արդէն մարմնա-
ցած անձնաւորութիւններէն իւրաքանչիւ-
րին մէջ՝ որով կը սկսի շահագրգռուիլ և
զոր կը սկսի սիրել: Այս քանի մը ան-
ձանց բերնով Ռոսթան կը քարոզէ իր
իմաստասիրութիւնը և կը զարգացնէ ա-
րուեստի մէջ իր նախընտրած ձեւերը:

Կեանքը միշտ անգիտակից կերպով կը
սկսի, և անգիտակցութեան շրջանը ամե-
նէն աւելի յարմարն է համբարշտութեան
յարաքանդուելու: Բայց իւրաքանչիւր անհատ
իր մէջ կը կրէ արդէն այն սերունդը՝ ու-
րոնց համամատ պիտի զարգանայ գիտակ-
ցութեան շրջանին: Բնազգները ժառան-
գական են կամ կը բարձրանան մինչեւ
ակնադիրք մը՝ որուն տեսութիւնը տեսու-
թենէ կը խուսափէ:

Ու և է դէպք մը, ստէպ շատ աննշան
ըստ երեւոյթին, գիտակցութիւնը կ'ար-
թընցնէ: Կատարելութիւններ կը զարնեն
աչքի անհատի մը վրայ՝ որ ուրիշներու
ըով կը պակսին: Միտքը կը համեմատէ,
կ'ընտրէ և կը գրաւուի, Հաւասարակշռու-
թիւնը արդէն կոտրած է: Ինչ պիտի հան-
դիպի: Միւսները գիրենք թշնամանուած
կը զգան արդէն իրենց սրամտութեան ու
զգացումներուն մէջ: Բերեւան կ'ելլեն ու
կ'անձնաւորուին բոլոր այն քնազգները որ
իւրաքանչիւրին մէջ սաղմնանկար էին: Բո-
լոր հարուածները կ'ուղղուին անոր դէմ
որ իրենց այս տխուր գիտակցութիւնը
տուաւ. նա նախամարտիկը կը դառնայ,
ի՛նչ պիտի ընէ այն որ ուշադրութիւնը
զրաւեց: Հասարակաց թշնամութիւնը իր
հրացմունքը աւելի կը շատցնեն նախա-
մարտիկին վրայ: Կը մտածէ որ շատ ա-
ռաքինի մէկը պիտի ըլլայ իր բարեկամը՝
որ ամենուն մենամարտի հրաւերը կը վեր-
ցնէ: Ամենուն նախանձը իր մէջ համա-

կրութիւնը կ'արթնցնէ: Կ'արիանայ ինք
զինք նախամարտիկին կողմը յայտնելու:

Անհասկացողութեան կուտածաղիկը ան-
հատէն սկսելով, շուտով կ'ընդհանրանայ,
կարելի չէ այլ եւս որոշել՝ անհատի մը
վրայ է կոխն թէ գաղափարի մը համար,
անգայտ, առածգական և սակայն գինով-
ցնող: Ինչպէս պիտի ըլլայ լուծումը, ընդ-
հարումը անխուսափելի է: Իսկ յաղթա-
նակը: Ռոսթան տարտամութեան մէջ կ'իյ-
նայ. իր յաղթանակները պարտութեանց
կը նմանին: Թաղթողները միացած, միայ-
նացած, շուտով կը յափրանան երանու-
թենէն ու հասկացողութիւնները կը մը-
թագնին: Ո՛վ որուն համար էր որ կը
զոհուէր... Այս միջոցին կեանքը յառաջ
կ'երթայ:

Ռոսթան դիտած է՝ որ աւելի գիրար
կ'իմանան անոնք՝ որոնք իրարու կը նմա-
նին իրենց անձին մէջ: Սիրանոյի մէջ
միայն է որ իր դիտողութիւնը աւելի վեր
կը բարձրանայ: Կրնայ թերեւս քնաբեր-
գականի մէջ երբեմն դեռ Սիրանոյէն վեր
ելլել, բայց իմաստասիրութեան մէջ չեմ
կարծեր: Հոն կը գտնէ, կը յայտնէ, և
սրբաբեցուցիչ տեսարանի մը մէջ կը ըզ-
գացնէ թէ ոգին է որ կը սիրուի, ձեւը
դիմակ մըն է: Որո՞նք տալ առաւելութիւնը.
ձեւին թէ ոգւոյն: Երկուքն ո՞րն է աւելի
ազդեցիկ: Ռոսթան կը վարանի, ճգնա-
ժամի մէջ կ'իյնայ, դատաստանը կեանքին
կը թողու և չըսեր թէ հոգին աւելի գե-
ղեցիկ է, բայց եթէ երբոր այն կը փշուի:

Իր մտածութիւնը զարգացնելու համար,
Ռոսթան կեանքի ամէն դրուագներէն կ'առ-
նէ: Իր խաղերուն մէջ կան ամբենք բարձր
դասակարգերէն մինչեւ դերձակն ու ծառ:
զազորք: Իր վերջին խաղը բոլորովին
նոր աշխարհի մը մէջ կը դառնայ: Բոլոր
անձնաւորութիւնները կենդանիներ են՝ ու
րոնք իրեն պէս կը զգան: Առականերու
աշխարհին մէջ կը փոխադրուի մարդ:

Այս գուտ բնական հանդերձանքներուն
տակ շատ խոր ու անակնկալ կերպով կը
ծածկէ ոգին. որ երբ դիւրին ու քաջա-
հընչիւն տողերու մէջ՝ զիրար հակահա-

բուսածող զսպուած զգացումներու լուծուե-
լէն կը յայտնուի, բոլորին վրայ հըը-
ձուեցնող փայլ մը կը ձգէ:

Սիրանոյի հեղինակը վերիվերանց դի-
տող մը չէ. նա շատ բան կարդացեր է,
իր բառարանը ճոխ ու բազմակողմանի է:
Ստեպ լեզու մը կը գործածէ որ զինք
մասնագէտ մը կարծել կու տայ գիտու-
թեան ո՛ր է ճիւղի մը մէջ: Իր խօսակ-
ցութիւնները պատկերալից են, հարուստ
ակնարկութիւններով ու բառի խաղերով,
որոնք միշտ յաջող ընտրուած են: Ֆրան-
սերէն մը կը ստեղծէ: Մարդ չգիտեր՝
Ռոսթանի՞ վրայ հիանալ որ կրցեր է իր
Մուսային նուաճել տալ գիտութեան չոր
ու հարթ տեսնուած դաշտը, թէ փարիզու
այս ամբողջին վրայ, որ զինք կը զգայ
ու կը ծափահարէ:

Ռոսթանն եթէ ուրիշ աշխարհի մէջ
հանճար մըն է, փարիզու մէջ քաղաքացի
մըն է:

Իր բեմական ազդեցութեան մէջ՝ մէկ
որոշուող գիծն ալ բանակոխէն է: Իր նա-
խամարտիկին թշնամիներէն շատերը եր-
բեմի իր ալ անձնական թշնամիներն են:
Էւ ակնարկութիւնները այնքան անպա-
տուակ են, մինչեւ կարելի ըլլալ հա-
րուածուած անձերուն՝ զգալ զանոնք և
թատրոնի մէջ սուել կամ լրագիրներուն
մէջ պատասխան տալ: Իր խօսակցու-
թիւնները ստեպ պատեհականներ են ի
պաշտպանութիւն խեղճ հետեւակազօրի մը
կամ համարձակախօս ու հալածուած հրա-
պարակազրի մը: Բայց թօթափելով թանձր
կեղեւնիներ որ կեանքէն կոտած են իր
անձնաւորութեանց վրայ, Ռոսթան կը մնայ
նուրբ, նուաճաւոր, հոգեկան քնարերգակ
մը:

ՍԻՐԱՆՈՅ

«Տերեւներ»:

Հոռոքսան՝ զուլաը վեր վերցնելով և
դիտելով հեռուն, ծառուղիներուն մէջ:

Անոնք փայլ մ'ունին վեներտեան
Տե'ս ինչպէս կ'իյնան:

ՍԻՐԱՆՈՅ

«Ինչպէս լաւ կ'իյնան:

»Անցերին մէջ այնքան կարճ ճիւղէն դէպի
|հող,

»Ինչ ճարտար կը դնեն գեղեցկութիւն մը
|յետին,

»Էւ թէեւ կը սոսկան գետնին վրայ փրտ-
|տելու,

»Կ'ուզեն որ այս անկումը շնորհքն ունենայ
|թռիչքի'ն»:

Ռոսթան՝ իր աշնային այս տերեւներուն
պէս, նոյն խաղ այն անցքերուն մէջ ուր
կ'իյնայ, թռչելու շնորհք մ'ունի:

Հ. Ն. ԱՆՌԻԿԵԱՆ

ՎՇՏԱՆԻՑ ԾՆՈՒՆԴՈՒ ԳԻՇԵՐ ՄԸ

F. Montagnon

Դեկտեմբեր քսան ու չորսի գիշեր մըն
էր:

Ո՛ր շշուկ՝ ո՛ր ալ շունչ մը կը լսուէր.
ճերմակ՝ ճեփ ճերմակ կը տարածուէր
դաշտը:

Հոս հոն, հովիտներու խորը, անտառ-
ներու եզրը ցանցնուած ագարակները կը
նիրհէին իրենց ձիւնէ վերաբլուին տակ:

Հեռուն, միւսներէն աւելի անշուք, ա-
ւելի տխրատեսիլ հիւղ մըն ալ՝ կարծես
երկրին մէկ ծալքին մէջ կծկուած էր, ու
ճիշդ. իր մէկ պատուհանին ապակիներուն
վրայ կը նշմարուէր զողողով լոյսի մը շար-
ժօրտկումները: Հոն նստած էր մանկամարդ
կին մը՝ որ իր թեւերուն մէջ կը կրէր
հագիւ երկամսեայ տղեկ մը:

Մի'նակը, օրուան աշխատութիւնէն պար-
տասած, հէք կինը, ժամերէ ի վեր զանի
կ'առնէր իր ծունգերուն վրայ ու դար-
ձեալ կ'առնէր, անոր կը խօսէր, զանի
կը համբուէր, կը սեղմէր ու կը ջանար
տաքցնել: Բայց ան միշտ կու լար, խըղ-
ճալիօրէն կու լար, վեր վար շարժելով
փոքրիկ սրունքները, պզտիկ ափերը գո-
ցելով ու զանոնք իրարու շփելով... Յա-
ւէն այլալիւծ մարդկային դէմքի այդ ման-
րանկարին վրայ տագնապի արտայայ-